

Doğal Gazdan Koronavirüse Kıbrıs'ta Bölünmüşlük - Daryal Batıbay

Kıbrıs sorununa iki toplumlu, iki bölgeli federasyon temelinde kesintilerle de olsa 1975 yılından bu yana süren çözüm arayışının sonuna gelinmiş gözüküyor.

Böyle bir federasyon oluşturulması amacıyla, son olarak, KKTC Cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı ile Kıbrıs Cumhuriyeti (GRKY) Devlet Başkanı Nicos Anastasiades arasında başlatılan görüşmeler Temmuz 2017'de İsviçre'de (Crans Montana) anlaşmaya varılamadan sonuçlandı. Anastasiades'in 2004 yılında Ada'nın kuzeyinde ve güneyinde referanduma sunulan iki toplumlu, iki bölgeli

federasyonu öngören Annan Planına Rum tarafında destek veren yegâne siyasal parti lideri olması ve Akıncı'nın da siyasal yaşamı boyunca ısrarla savunduğu federasyonu gerçekleştirme vaadiyle başkanlık seçimini kazanmış olması, 1975'ten bu yana süren çözüm arayışlarının bu kez olumlu sonuçlanacağı beklentisi yaratmıştı. Diplomatlar arasında sıkça dile getirilen 'Kıbrıs'ta çözüm olmayacağını savunan hiç kimse iddiayı kaybetmedi' deyişinin geçerliliğini yitireceğini düşünenler çoktu.

Fakat, bu son müzakere süreci, Ada'daki iki tarafın söylem bazında destekledikleri federasyonun temel unsurları üzerinde aralarında mutabakat olmadığını bir kere daha ortaya koymaktan öteye geçemedi. Rum tarafı federasyonun temel ilkesi olan yönetimde siyasal eşitlik ilkesini kabul etmedi, Türk tarafının dönüşümlü başkanlık önerisini ret etti ve federal kararlarda en az bir Kıbrıslı Türk hükümet üyesinin olumlu oyunun aranması gibi siyasal eşitlik ilkesinin asgari gereğini bile kabule yanaşmadı. Oysa bu öneriler, BM Güvenlik Konseyi'nin kararlarıyla belirlenen Kıbrıs'ta kurulacak federasyonun parametreleriyle uyumlu idi. Türkiye'nin güvenlik ve garantiler konularında gösterdiği esnekliğe rağmen, Rum tarafı bu alanda maksimalist tutum sergileyerek süreci sonlandırdı.

Temmuz 2017'den bu yana geçen yaklaşık üç yıl içinde BM Genel Sekreteri'nin toplumlararası görüşmeleri yeniden başlatacak ortak bir zemin bulma çabaları da sonuç vermedi. Bu süre içinde, aslında Kıbrıs sorununa çözümü özendirebilecek iki gelişme, Ada'daki iki taraf arasındaki görüş ayrılıklarını ve dolayısıyla bölünmüşlüğü daha da derinleştirdi: Doğu Akdeniz'deki doğal gaz kaynakları ve koronavirüs salgını.

Son yıllarda İsrail, Mısır ve Kıbrıs'ın deniz alanlarında yapılan araştırmalarla Doğu Akdeniz'de doğal gaz yatakları bulundu. Doğu Akdeniz'in toplam kaynakları küresel doğal gaz rezervlerinin yaklaşık yüzde üçüne denk geliyor ve gazın bölgede çıkarılmasının maliyeti, diğer üreticilere göre pahalı. Üstelik, Doğu Akdeniz'in potansiyel bir enerji alanı olarak belirmesi, Rusya, İran, Katar, Türkmenistan ve Suudi Arabistan gibi belli başlı geleneksel üreticilerin yanı sıra, ABD'nin de kaya gazı ile önemli bir üretici olarak ortaya çıkması nedeniyle dünya doğal gaz arzının çok arttığı bir döneme rastladı.

Buna karşılık, küresel doğal gaz talebi, arzdaki artışa paralel artmıyor. Çünkü küresel ısınmaya yol açan doğal gaz gibi fosil bazlı enerji kaynaklarından yenilenebilir enerjiye geçiş hedefi dünyada son yıllarda ivme kazandı. Özellikle bölge gazının hedef pazarı olan Avrupa Birliği, 2050 yılına kadar gaz tüketimini yüzde elli azaltma hedefini benimsedi. Küresel arz ile talepteki bu farklı eğilimler, dünya genelinde ortalama doğal gaz fiyatını da düşürüyor. Bu koşullarda, Doğu Akdeniz'deki doğal gazın dünyanın tüm rezervlerinin dörtte birine sahip olan ve Avrupa enerji piyasasında en büyük pay sahibi Rusya ile rekabet edip Avrupa Birliği'ne satılabilmesi güç gözüküyor.

Rezervleri Mısır ve İsrail'den az, iç pazarı daha dar olan Kıbrıs'ın doğal gazının uluslararası pazarlanması için en ekonomik ve hatta tek gerçekçi seçenek boru hattıyla Türkiye'nin mevcut boru hattı ağına bağlanması idi. Fakat bu seçeneğin gerçekleşmesi ancak Ada'da siyasal çözüm ile mümkündü. Doğal gaz ithalatını birkaç ülkeden yapan Türkiye'nin siyasal (ekonomik değil) nedenlerle federal Kıbrıs'tan gaz alma vaadi, çözüm için önemli bir teşvik olurdu. Böylece, hem Ada'da varılacak anlaşmada Kıbrıs Türklerinin doğal gaz gelirinden alacakları payın arttırılması sağlanabilir, hem de Kıbrıs'ın enerji vanasını eline alacak Türkiye'nin varılacak çözümün kalıcılığını, siyasal güvencelerin yanı sıra ekonomik güvence ile de pekiştirmiş olurdu.

Fakat, Rum tarafı, toplumlararası müzakerelerde sergilediği tutumu, üretimi yıllar alacak ve Türkiye seçeneği dışında uluslararası alanda pazarlanması pek mümkün gözükmeyen gaz konusunda da ortaya koydu. Kıbrıs Türk tarafının enerji kaynaklarının yönetimine katılma ve/ya doğal gaz gelirlerinden belirli oranda pay alma yolundaki önerilerine yanaşmadı. Aksine, Batılı büyük enerji şirketlerine kendi başına arama ve üretme ruhsatları verdi. Yunanistan, İsrail ve Mısır ile işbirliği yaparak, Doğu Akdeniz Gaz Forumu adıyla hükümetlerarası bir düzenlemeye girişti. Doğu Akdeniz doğal gazını Yunanistan üzerinden Avrupa Birliğine taşımayı öngören ama ekonomik gerçeklerle desteklenmeyen, 1900 kilometre uzunluğunda bir boru hattı projesine ön ayak oldu. Küresel enerji piyasasının mevcut ve görülebilir gelecekteki koşullarında, inşası 9-10 milyar Avro tutacak bu tür bir projeyi finanse edecek yatırımcı bulunamayacağı için, bazı uzmanlar projeyi İngilizce olarak "EastMed Pipeline" yerine, "hayal ürünü" anlamına gelen "EastMed Pipedream" olarak adlandırmayı tercih ediyorlar.

Kıbrıs'ta her iki toplum için de ciddi bir sağlık tehdidi oluşturan koronavirus salgını karşısında da taraflar işbirliği yaparak, tüm ada ölçeğinde önlemler alarak virüse karşı çalışmaların etkinliğini arttırmayı başaramadılar.

Kıbrıs'ta her iki toplum için de ciddi bir sağlık tehdidi oluşturan koronavirus salgını karşısında da taraflar işbirliği yaparak, tüm ada ölçeğinde önlemler alarak virüse karşı çalışmaların etkinliğini arttırmayı başaramadılar. Müzakereler döneminde kurulmuş olan ortak sağlık komitesini harekete geçirmek yerine, Rum tarafı Türk toplumuna danışmadan iki tarafı ayıran yeşil hat üzerindeki bazı geçiş noktalarını tek taraflı olarak kapatma yoluna gitti. Türk tarafının da benzer kararlar almasıyla, bugün Adanın her iki tarafında vaka sayısı artarken, geçiş noktalarında karşılıklı geçişler durdurulduğu için iki toplum kendi ilerine kapanma noktasına gelmiş bulunuyor. Ortak bir sağlık sorunu bile, Adanın blnmşlğn gideremiyor, hatta daha da derinleştiriyor.

2020'li yıllar başlarken, iki toplumlu ve iki bölgeli federasyon olasılığının kaybolmasıyla, Kıbrıs sorununun çözümlenemeyeceğini savunanlar bir kez daha iddiayı kazanmış gözüküyorlar. Peki, bu noktaya neden gelindi?

Bu çıkmazın en belirgin nedeni, Rum tarafının Kıbrıs sorununda hasmı olarak gördüğü Türkiye karşısında uluslararası konumunun güçlendiği yolundaki değerlendirmesidir. Bu değerlendirmenin temelinde Türkiye'nin son yıllarda ABD ve Avrupa Birliği ile ilişkilerinde yaşadığı sorunlar nedeniyle Batı'dan uzaklaşmakta olduğu algısı yatmaktadır. 2004 yılında Rum Yönetiminin Avrupa Birliği yesi olması ve KKTC denetiminde olan Kuzey Kıbrıs'ın da AB toprağı olarak tanınması, Rumların tüm Ada'nın meşru hkmeti olma tezini daha da güçlendirmiştir. Rum tarafı bu sayede Türkiye'nin kopmakta olduğu Batının parçası olduğuna ve artık Kıbrıs sorununun Batı ile Türkiye arasında uyuşmazlığa dönüştüğüne ikna olmaya başlamıştır. Türkiye'nin İsrail ile 2010 sonrası ve Mısır ile 2013 darbesi sonrası bozulan ilişkileri nedeniyle Doğu Akdeniz'deki yalnızlığı da Rum tarafına diplomatik alanda g vermiş ve enerji alanında Türkiye'yi dışlayan düzenlemelere yol açmıştır. Bu düzenlemelerin bölgeyi enerji ihracatçısı yapması beklenmese de, Rum tarafı Türkiye'ye baktığında, Doğu Akdeniz'de ve

Orta Doğu'da yalnız kalmış, Batı'dan uzaklaşmış bir hasım görmektedir.

Oysa gelişmeler, Rum tarafının bu bakışının abartılı olduğunu göstermektedir. Evet, Türkiye dış ilişkilerinde sorunlu bir dönemden geçmektedir ama bu koşullar bile Rum tarafını Türkiye karşısında istediği konuma getirmekten uzaktır. Nitekim, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de tek başına yürüttüğü enerji araştırmaları karşısında Rum tarafının diğer 26 AB üyesinden sağlayabildiği yardım, söylem bazında destek bildirimleri ve sembolik yaptırımlardan ibaret kalmıştır. Rum yönetiminin AB dayanışmasından beklentilerinin gerisinde kalması, Türkiye-AB ilişkilerinde son yıllardaki gerilemeye rağmen, Türkiye ile 2016 mülteci anlaşmasının AB açısından önemi, Türkiye'nin AB'nin beşinci büyük ticaret ortağı olması, Türkiye'deki en büyük yabancı sermaye yatırımlarının AB ülkelerinden kaynaklanması, belli başlı AB ülkeleriyle NATO içinde ittifak ilişkisi ve Türkiye'yi Rusya'ya daha da yakınlaştırmamak gibi farklı nedenlerle izah edilebilir.

Gene de Rum tarafının, toplumlararası müzakerelerde çözüm arayışına yönelmek yerine, Türkiye'yi AB ortakları, Mısır ve İsrail'in desteği ile baskılamak siyasetini sürdüreceği anlaşılmaktadır. Rum yönetiminin geleneksel destekçisi Yunanistan ile Türkiye arasında, Ege deniz alanlarına ilişkin kemikleşmiş ikili sorunlarına ek olarak, yeniden alevlenen mülteci konusu ve Türkiye-Libya anlaşması ile Akdeniz'e de yayılan deniz alanı uyuşmazlığı yeni gerginliklere yol açmıştır. Türk-Yunan ilişkilerinde artan bu gerginlik, geçmişte Kıbrıs sorununa çözüm arayışlarında kullanılan Türk-Yunan ikili diyalog kanalını da işlevsiz bırakmış gözüküyor.

Rum Yönetimi, Kıbrıs Türk tarafına karşı da konumunun güçlendiği kanısındadır. Mevcut çözümsüzlüğün sürmesinin elindeki avantajları attıracağını ve bir aşamada Kıbrıs Türklerinin Rumların denetimindeki AB üyesi Kıbrıs Cumhuriyeti'ne katılmaya yanaşabileceklerini düşünmektedir. 2012-13 ekonomik ve mali krizden akılcı politikalarla çıkmış olan Rum toplumu, son yıllarda başarılı bir ekonomik performans sergilemektedir. Rus ve son zamanlarda artan sayıda Çinli yatırımcılara AB pasaportu satışından 6,6 milyar Avro gelir sağlamış, ekonomisinin motoru turizmde önemli hamleler yapmış, AB fonlarıyla alt yapısını modernize etmiştir. Limasol ve Larnaka gibi sahil kentleri Batı Avrupa'daki

benzerlerinden farksız görünümündedir. Koronavirüs salgını nedeniyle bu yıl turizmde ciddi kayıplar yaşayacak olmakla birlikte, bu yapısal nedenlerden kaynaklanmayan geçici bir durumdur.

Kuzey Kıbrıs'ta da kullanılan Türk Lirasının Avro karşısındaki değer kaybı, KKTC'nin Rum tarafı ile arasındaki refah düzeyini de olumsuz etkilemiştir.

Kıbrıs Türk toplumu ise, Türkiye'deki ekonomik sorunları ithal etmenin sıkıntıları ile karşı karşıyadır. Kuzey Kıbrıs'ta da kullanılan Türk Lirasının Avro karşısındaki değer kaybı, KKTC'nin Rum tarafı ile arasındaki refah düzeyini de olumsuz etkilemiştir. Dış alımlarının yaklaşık dörtte üçünü Türkiye'den yapan KKTC'de enflasyon önemli artış kaydederken, Türkiye'nin mali yardımları da son yıllarda azaldı.

Öte yandan, KKTC ekonomisi bürokratik engeller, özel sektör ve yabancı yatırımlara olumsuz yaklaşımlar yüzünden potansiyelinin altında, verimsiz ve hantal bürokratik yapı içinde adeta hapsolmuş durumdadır. Rum tarafının yıllardır uyguladığı uluslararası ambargolara eklenen bu gelişmeler sonucu, Ada'nın güneyi ile kuzeyi arasındaki refah makası giderek KKTC'nin aleyhine açılmaktadır.

Elen milliyetçiliğinin geleneksel merkezlerinden biri olan Ortodoks Kilisesi, Rum toplumundaki etkinliğini büyük ölçüde korumakta ve Kıbrıslı Türklerle federal çözüme karşıtlığını sürdürmekte. Son yıllarda Türk düşmanlığını siyasetinin odağı yapan ELAM adlı faşist örgütün toplumsal desteği de artmaktadır. Ayrıca, Rum eğitim sistemi de Kıbrıs tarihini tek taraflı çarpıtmalarla Türk karşıtlığı temelinde nesilden nesile aktarmaya devam etmektedir.

Özetle, uluslararası alanda Kıbrıs adasının meşru temsilcisi olarak tanınan, AB üyesi olmuş, daha güçlü ekonomi ve büyük nüfusa sahip Rum toplumu, federal bir çözümle yönetimi ve refahı Kıbrıs Türkleriyle paylaşmaya yanaşmamaktadır. Kıbrıs Türklerinin 2004 yılında Annan Planını üçte iki çoğunlukla destekledikleri

gibi, 2015-17 arasındaki son müzakere döneminde de federal çözüm için ortaya koydukları uzlaşmalar da karşılık bulmamış, çözüme ulaşamamıştır. Bu tecrübelerden sonra, Kıbrıs'ta artık kaçınılmaz olarak farklı çözüm modelleri gündeme gelecektir.

Büyükelçi (E.) Daryal Batıbay Robert Lisesi, Ankara SBF ve Princeton Üniversitesi Woodrow Wilson School of Public and International Affairs'de eğitim görmüş, 1969'da girdiği T.C. Dışişleri Bakanlığı'ndan 2011'de emekli oluncaya kadar merkezde sırasıyla Bakan Özel Kalemde 2. kâtip, Dışişleri Müsteşarı Özel Danışmanı, Bakan Özel Danışmanı, Çok Taraflı Siyasi İşler Gen. Md.'nde Daire Başkanı, Genel Müdür Yardımcısı, Genel Müdür, Başbakan Başdanışmanı (1993-94) olarak ve yurt dışında da sırasıyla BM Daimi Temsilciliği (New York), Hartum Büyükelçiliği, NATO Daimi Temsilciliği, Moskova Büyükelçiliği, Washington Büyükelçiliği (Elçi-Müsteşar) görevlerinde bulunmuş; Zagreb ve Pekin'de T.C. Büyükelçisi ve Avrupa Konseyi Daimi Temsilcisi (Büyükelçi) olarak hizmet etmiştir. 1991-1994 ve 2000-2004 arasında ODTÜ'de dersler vermiştir.